

Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Felsefesi

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Çarşamba, 20 Nisan 2016 00:01 - Son Güncelleme Salı, 14 Mart 2023 00:06

Hacı Bektaş Veli 1209 yılında Horasan'ın **Nişabur** şehrinde dünyaya geldi, 1271 yılında **Nevşehir** 'de öldü. Dikkat edilirse Hacı Bektaş Veli, Mevlana'dan 2 yıl sonra dünyaya geliyor ve Mevlana'dan 2 yıl önce de vefat ediyor. Birbirleri ile görüşmemelerine rağmen akran sayılırlar. Yunus Emre de aynı dönemde yaşamış olup hem Mevlana hem de Hacı Bektaş Veli ile bizzat görüşmüştür.

Düşünür Adı

Doğumu

Ölümü

Mevlana

1207

1273

Hacı Bektaş-ı Veli

1209

1271

Yunus Emre

1238

1328

Böylelikle **Hacı Bektaş Veli** vefat ettiğinde doğduğu yer olan **Nişabur'dan 2637 km uzaklıktaydı**.

Efsaneye göre, Hacı Bektaş Veli Anadolu'ya güvercin kılığında gelmişti. Bilindiği gibi güvercin barışı ve huzuru simgelemektedir. Bugün de barış ile ilgili konularda güvercinler serbest bırakılır ve uçurulur.

Hacı Bektaş Veli'nin Anadolu'ya geldiği zaman Anadolu Selçuklu devletinin gerilemeye başladığı döneme denk gelmektedir. Bir taraftan Haçlılar diğer taraftan Moğollar Anadolu'yu sürekli taciz ediyordu. Babai isyanının ardından Anadolu Selçuklu devleti çok zayıflamıştır. Babai isyanını destekleyen Moğollar 1243 yılında Anadolu Selçuklu devleti ile Köseadağ savaşını yapmıştır. Ne yazık ki bu savaş Anadolu Selçuklu Devleti için sonun başlangıcı olmuştur. (Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, İstanbul, 1980, s.105-106; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, s.505-506) Bu yıllarda Hacı Bektaş Veli Sulucakarahöyük'te bulunan tekkesinde derviş yetiştirmektedir.

Anadolu'ya geldiğinde kardeşi Menteş ile birlikte Vefailik tarikatına intisap eden Hacı Bektaş Veli, İlyas-ı Horasani'nin halifeliğine kadar yükseldi. Öncelikle şunu ifade etmemiz gerekir ki sosyal olayları tek nedenli ve tek sonuçla izah etmek mümkün değildir. Anadolu Selçuklu Devleti, iktisadi, siyasi, dini ve sosyal nedenler başta olmak üzere görünen görünmeyen birçok nedenle yıkılmıştır. Ancak Babai İsyanının devletin yıkılışında başat rol oynadığı konusunda tereddüt bulunmamaktadır. Babai isyanı gibi çok önemli bir olayın ortaya çıkmasının da tek bir nedenle izah etmekte çok güçtür.

Ancak Babai isyanının nedenleriyle ilgili değerlendirmeye başlarken **toprak sisteminden** başlamak sanki doğru olacağını düşünüyorum. Anadolu Selçuklu devletinin toprak yönetimi iktâ sistemine göre çalışmıştır. Topraklar devlete aittir. Halk vergi ve öşür ödemek suretiyle bu toprakları kullanmaktaydı. İlk zamanlar devlet bu sistemi denetleme konusunda hassas davranmaktaydı. Bu yüzden adaletle ve hakkaniyetle hareket edilmekteydi. D

evlet ricali

S

altanat kavgaları ve devlet yönetimindeki bazı zaafılar nedeniyle dikkatini sarayın dışına çeviremez hale gelmiştir. Zamanla toprak ağaları ve beyleri ortaya çıkmıştır. Bazı askerler devletten aldığı toprakları vakıf malına dönüştürerek kendilerinden sonra çocuklarına bırakmaya başlamıştır. Böyle olunca Türkmenlerin toprakları büyük oranda azalmıştır. Hatta Türkmenler hayvanlar için mera ve kışlak bulamaz oldular. Devletin göç eden Türkmenlerle ilgili talimatnameler yayınlaması yerleşik halk arasında hoşnutsuzluk doğurdu. Ne yazık ki yerleşik Türkmenler dolayısıyla Anadolu Selçuklu devleti içinde önemli mevkilere gelmiş İranlılar yeni gelen Türkmenleri "etrak-i bi-idrak" /"akılsız Türkler" şeklinde eleştirmekteydi. Hatta Oğuzlar devleti kurma konusunda çok emek sahibi olmalarına rağmen Sultan Sancar onlara sadece vergi vermekle yükümlü reaya olarak görmekteydi. Hatta Sulta zevk-ü sefa içinde yaşarken devleti Sadettin Köpek gibi halkı haraca bağlayan vezirler yönetmiştir. Hayvanlarına otlak ve kışlak bulamayan halk vergi vermek zorundaydı. Türkmenlerle devlet arasında bir soğukluk oluşmuştu. Hatta Moğollara karşı bile Türkmenler devletin yanında yer almamışlardır.

Yerleşik halkın dini anlayışı ile göçmen Türkmenlerin din anlayışları da birbirinden farklıydı. Şehirlerde yaşayan halk medreselerde Sünni Müslümanlığı öğrenirken, konargöçerler İran ve Türk kültüründen derin etkiler taşıyan mistik bir Müslümanlık anlayışını temsil etmekteydiler. Bu Müslümanlık daha son heteredoks İslam olarak ta tanımlanmıştır. Göçmen Türkmenler yerleşik hayata uyum sağlayamıyor; bu konuda kendilerine yapılan dayatmaları da asla kabul etmiyorlardı ve hatta üzerlerine daha fazla gidildiğinde isyan ediyorlardı. Bazen de yerleştikleri yerden isteksizce ayrılmaları isteniyordu. Bu durum onların isyan etmelerine neden oluyordu. Bu isyan hareketleri Türkmen boyları arasında dalga dalga yayılıyor, maceraperestler, yağmacılar ve fırsatçılarda bu isyan hareketi içinde yer almaktaydılar.

Diğer taraftan Orta Asya'da Moğol istilası nedeniyle tehdit altında olan Türkmenler Anadolu'ya göç etmeye devam etmekteydiler. Bu durum hayvanları için otlak ve kışlak arayan ve göç edenler Türkmenler arasında yer yer sorunlar yaşanmaya başlandı. Hacı Bektaş Veli döneminde tasavvuf hareketleri üç ayrı bölüme ayrılmıştır:

1. Endülüs ve Kuzey Afrika'da ortaya çıkan tasavvuf hareketleri ve özellikle Muhyiddin İbni Arabi gibi **Ahlakçı Mutasavvıflar**.

2. Mısır, Suriye ve Irak gibi Orta-Doğu ülkelerinde ortaya çıkan Sühreverdilik, Vefailik ve hatta Cevlakilik (Kalenderilik) gibi **zühtçü tasavvuf** ekolleri.

3. Orta Asya ve İran'da doğan Kübrevilik, Yesevilik, Melamilik ve Haydarilik gibi **coşkucu/cezbe ve estetikçi tasavvuf** anlayışları.

Heteredoksa bir inanç yapısına sahip bu sûfiler eski Şaman, Budizm ve Manihaizm gibi inançlardan tamamen uzaklaşmamış bilakis bunları İslam'la birleştirmeyi/sentezlemeyi başarmışlardı. Dahası Kalenderilik, Haydarilik e Melamilik gibi tasavvuf anlayışları İslam'la tenasüh, hulul ve Atalar kültü vb. gibi birtakım heretik inançları harmanlamışlardır. Maalesef bunlar Sünnilik sistemi ile bağdaşmayan bir takım inanç ve ibadet şekilleri taşımaktaydılar. Bu tutumu benimseyen gruplar siyasal otoriteye karşı da daima muhalif ve her fırsatta ayaklanmaya hazır bir anlayışı temsil ediyorlardı. Maceracı, serseri, dilenci kalenderîlerle Budist rahipler birbirlerine çok benzemekteydiler. Bunlar bekar, ahlak kurallarını dikkate almayan dini kuralları da pek takmayan acayip kıyafetlerle dolaşan kimselerdi. Bunlara zanadika, ibahiye, abdal denmektedir. Şehirlerde yaşamaz daha çok köylerde ve kıralda yaşamaktaydılar. Dolayısıyla Anadolu'ya göç eden Türkmenler arasında bu şekilde İslam-dışı unsurları ve özellikleri üzerlerinde taşıyan tam anlamıyla İslamlaşmamış kişilerdir. Baba Resule yani Baba İlyas ve Baba İshak'a katılan dervişlerin büyük kısmı kalenderi, cevlaki, melameti ve haydarilerden oluşmaktaydı. Nitekim haydarilerde benzer renkli kıyafetler giymekte; saç, sakal ve kaşlarını kazıtmakta sadece uzun bir bıyık bırakmaktadırlar. Boyunlarına ve cinsel organlarına da halka takmaktadırlar. İşte bu grupları insanüstü özelliklere sahip gibi görünen, kaderi bile değiştirebilen, insanın kalbinden geçeni bilebilen senkretik anlayışa sahip İlyas ve İshak Baba gibi liderler etrafında toplanmaktaydılar.

Daha da ileri giderek Baba İlyas aynı zamanda Baba Resul olarak adlandırılmıştır. Kendisinin bir peygamber olduğuna inanılmıştır. Bu durum Elvan Çelebi'nin Menakibu'l-Kudsiyye adlı eserinde bu gruplara ait bir şiirde şöyle ifade edilmiştir:

Tahtıma tacuma nazar kılmış

Kenduyi hem resul-i Hakk bilmiş

Ol niçün didire resulem ben

İnsü cin gönlüne kabulem ben

Nitekim Baba İlyas'ın Tanrı ile konuştuğuna inanılmakta ve bu inanç o kadar yayılmakta ki Selçuklu askerlerinin bazıları onun ordusunun karşısında hürmeten silahlarını bırakmışlardır. (Ahmet Yaşar Ocak, Babailer İsyanı, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2017, s. 57-183)

Ancak 1240 yılında Selçuklulara karşı Babali isyanları başlayınca Baba İlyas yakalanıp idam edilmişti. Onunla birlikte Hacı Bektaş Veli'nin kardeşi Menteş'te öldürülmüştü.

Hacı Bektaş Veli nedeni tam olarak bilinmese de bu isyana katılmadı. Ancak Şeyhinin ve kardeşinin bu isyanda yer alması nedeniyle uzun süre **Suluca Kara Höyük** köyünde sakin ve gözlerden ırak bir yaşam sürdürdü.

Hacı Bektaş Veli, Anadolu'ya barışı, esenliği, kardeşliği ve dostluğu getirmeye çalışmıştır.

Onun hayali ceylanla aslanın bir arada yaşadığı bir dünyaydı. Tabii ki buradaki ceylan ve aslan birer metafor. Onun kastettiği şey insanın içindeki kişilikle-nefsin, ruhla-bedenin, şeytani duygularla-rahmani duyguların uzlaştığı bir dünya.

Hacı Bektaş Veli, Anadolu'da bir taraftan birlik, beraberlik, sevgi ve hoşgörünün temellerini atarken diğer taraftan esnaf, tüccar ve sanatkarlara kol kanat gerip onların gelişmesini sağlamıştır. Bu yüzden Bektaşilik iki ayrı yüze sahiptir. Birinci yüz dervişlerin yetiştirilmesi; ikincisi ise, ekonomik olarak kalkınmayı sağlayacak arka planın oluşturulmasıdır.

Hacı Bektaş Veli'ye göre, insanın içindeki dünya barışına giden yol içteki huzurdan geçer.

Bektaşiliğin piri olan **Hacı Bektaş Veli'nin Orta Asya'da doğduğu ve Ahmet Yesevi'nin dergâhında yetiştiği** söylenir.

Ancak bu bilgi de yukarıdaki menkıbenin bir parçası.

Çünkü Hacı Bektaş Veli (d.1209-ö.1271), Hoca Ahmet Yesevi (d.1093-ö.1166)'nin ölümünden 43 yıl sonra dünyaya gelmiştir. Bu nedenle iki sufinin gerçekte bir araya gelmesi mümkün görünmemektedir. Ancak Yesevi'nin öğrencisi **Lokman-ı Parende** Hacı Bektaş Veli'nin hocası olmuştur. Böylelikle Hacı Bektaş Veli Yeseviliği Lokman'dan öğrenmiştir. (Hacı Bektaş Veli, Velâyetnâme ,(Trc. Abdubaki Gökıınarlı), İstanbul,1995, s.5-6)

Hacı Bektaş Veli, Anadolu Selçuklu Devleti döneminde Anadolu'ya geldiği halde neden Konya'ya gelip tekkesini orada açmamıştır. İşte bu sorunun cevabını vermek o kadar kolay değildir. Bu konuda çok farklı rivayetler bulunmaktadır. Hacı Bektaş Veli'nin payitaht ve şehir merkezlerinden uzak Sulucakarahöyük'te dergahını kurması hayatın doğal akışına ters bir durumdur. Kanaatimce Hacı Bektaş Veli Babai İsyanına karışan ve İlyas Babanın halifelerinden olan kardeşi Menteş nedeniyle devletin gözetimi altındaydı. Bu yüzden böyle merkezden uzak ve diğer taraftan gözden ırak bir yere yerleşmiştir.

Hacı Bektaş Veli Hakkında Yapılan Araştırmalar

Hacı Bektaş Veli'nin yetiştiği ve dolaştığı yerler **Türk, Hint, Çin, Arap ve İran kültür ve inançlarının bulunduğu** yerler.

Tabii ki bu kültür ve inançların birbirinden etkilenmediğini söylemek mümkün değil.

Bu etkileşimin yanında **13.yüzyıl Hristiyan inançları da Anadolu üzerinde etkili olmuştur.**

Bütün bu inançların birbirine karışarak mistisizm veyahutta tasavvuf başlığı altında yeniden harmanlandığı söylenebilir.

Ne yazık ki, Hacı Bektaş Veli'nin kendi dönemine ait hiçbir kayıt yok.

Daha da kötüsü bütün bu menkıbe ve efsanelerle yaşamı neredeyse buharlaştırılan Hacı Bektaş Veli hakkında bilimsel çalışmalar daha yakın geçmişte yapılmaya başlandı.

Bu araştırmacıların başında ***Fuat Köprülü ve onun öğrencisi Abdülbaki Gökpınarlı gelmektedir***.

Fuat Köprülü ve Abdülbaki Gökpınarlı Hacı Bektaş Veli hakkında çok önemli araştırmalar yaptılar. Bu araştırmalar sayesinde Hacı Bektaş Veli ile ilgili kaynaklar bilim dünyasında tanındı.

Dahası Hacı Bektaş Veli'nin eserleri ve yaşamı hakkında sahih kaynaklara ulaşılmaya çalışıldı.

Bu sahih kaynakların bazılarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Elvan Çelebi (ö.1350), Menakibu'l-Kutsiyye: Hacı Bektaş Veli'nin hayatı hakkında ipuçları verir.
2. Ahmet Eflaki (ö.1360), Menakibu'l-Arifin: Hacı Bektaş Veli'nin tasavvuf anlayışından bahseder.
4. Abdurrahman-ı Cami(ö.1492), Nefahatü'l-Üns min Hazarati'l-Kuds: Hacı Bektaş Veli mistik yaşamından bahseder.

5. Taşköprülüzade Ahmed (ö.1561), Şekayık-i Numaniye: Hacı Bektaş Veli'nin din algısını ele alır.

6. Aşık Paşazade (ö.1484), Tevarih-i Ali Osman: Bu eserde Hacı Bektaş Veli ile ilgili ilgi çekici şeyler bulunmaktadır.

İlginç olan şu ki, bu kaynakların hemen tamamı Hacı Bektaş Veli'nin ölümünden yaklaşık 100 yıl sonra kaleme alınmıştır.

Eserleri

Peki! Hacı Bektaş Veli'nin kendi eserleri var mıdır?

Hacı Bektaş Veli'ye atfedilen birçok eser vardır. Ancak üzerinde fikir birliği bulunan üç büyük eseri vardır:

Birincisi besmelenin tefsirinin yapıldığı **Şerh-i Besmele**.

İkincisi ise, İslam tasavvufunun temel meselelerinin ele alındığı, insanın hem Yaradana hem de yaratılana karşı görevlerinin anlatıldığı, duyguların tahlilinin yapıldığı **Makalat**. Bu eserde İslami konular hakkında Hacı Bektaş Veli'nin derinlemesine bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Yine bu eserde hemen her konuda zengin bir şekilde ayet ve hadislerden yararlanmıştır. (Elvan Çelebi, Menâkıbu'l Kudsiyye, nşr. İsmail Erünsal- A.Yaşar Ocak, s.170-171.) Makalatta Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali hakkında övgü dolu sözler yer almaktadır.

Üçüncüsü, Velayetname adlı eserdir. Bu eser dilden dile, gönülden gönüle taşınan bilgilerin 15. yüzyılın sonunda kaleme alınması ile ortaya çıkmıştır. Bu eser Hacı Bektaş Veli'nin tarihsel kimlik ve kişiliğini içeren çok değerli bilgileri ihtiva ettiği için önemlidir. Yine Hoca Ahmet Yesevi ile Hacı Bektaş'ın arasında bağ kurmamıza yardımcı olacak verileri de ihtiva etmektedir. Ancak Hacı Bektaş Veli'nin gerçek hayatı ile menkıbelerin birbirine karıştığı bir kitap olduğunu da

unutmamamız gerekmektedir.

İlimin Fazileti

Bilmek, manasına gelen ilim, Makâlât'ta, şariat makamlarından ikincisi, marifet makamlarından yedincisi olarak geçmektedir. Birinci makamı iman, ikinci makamı ilimdir der. Hacı Bektaş burada, geleneksel anlayışın aksine, şariatın ilk makamı olarak "ilim öğrenmeyi" göstermekte, diğer İslam şartlarını bunun ardından anmaktadır. Makâlât'ta, ilmin yeri göğüstür. Göğüs ise, gönlün bulunduğu yerdir. Bir şehre benzetilen gönlün içinde rahmani ve şeytani iki sultan vardır. Rahmani olan sultanın adı, akıldır ve yüreğin sağ kulağında yedi kale vardır. Allah-u Teâla her bir kalede bir muhafızı vekil kılmıştır. O muhafızlardan birincisi ilimdir. Dolayısıyla ilmin aslı rahmanidir. Kişi ilmi ve doğru amelleri sayesinde Allah'a kavuşur, akıl ve ilim sayesinde marifete, oradan da Hakk'a ulaşır. Ayrıca Hacı Bektâş Velî, yol göstericiliği sebebiyle ilmi, yıldızlara benzetir. Nasıl ki kullar açık ve bulutsuz bir havada yollarını kolayca bulurlar, gerçek ilim sahipleri de Hak'tan yana yol bulurlar. Hacı Bektaş Veli'ye göre, ilim sahipleri olmasa Hak'tan yana yol bulunmaz. Dolayısıyla âlimleri, ana ve babadan daha iyi ağırlamak gerekir. Çünkü Hacı Bektâş Velî'ye göre, anne-baba, çocuklarını dünya sıkıntılarından, korur. Âlimler ise; Müslümanları, ahiret belasından, cehennem ateşinden ve sıkıntısından korurlar. O, "Nesneler can ile, can ise bilgi ile dirilir." diyerek, "Bir kimsede akıl, marifet, ilim olmaz ise, Hak'tan yana nasıl yol alıp, yolunu nasıl görecektir? Eğer âlimler olmasa, Allah'a giden yolu kim, nasıl bilebilirdi?" der. (Hacı Bektaş Veli, Makalat, (Trc: Esad Coşan), Seha Neşriyat, Ankara, 1971, s.11-54)

İman-Amel Birlikteliği

Daha sonra ortaya çıkan bir takım Bektaşî grupları din anlayışını inanç, ihlas, sevgi, samimiyet vb. gibi bir takım kavramlarla soyutlamışlardır. Onlara göre namaz, oruç, hac, zekat vb. gibi ibadetlere gerek yoktur.

Ancak Hacı Bektaş Veli ibadetin İslam dininin vazgeçilmez bir parçası olduğunu sürekli vurgulamaktadır. Makâlât'ta imanı, ameli ve küfrü ticari kavramlara benzeterek açıklamaktadır: "İmanı" ticaret yapmak için gerekli olan "sermaye"ye, "ameli" yani Allah'ın emirlerini tutmayı "kâr"a, "küfrü" de "iflas"a benzetmektedir.²⁵¹ Bu benzetmelerden şu sonucu çıkarabiliriz; Nasıl sermayesiz ticaret yapmak mümkün değilse, imansız da Müslüman olmak mümkün değildir. Ticaret yapmaktan maksat, kâr elde etmektir. O halde imanı elde etmek yeterli olmayıp Allah'ın emirlerini de yerine getirmek lazımdır. Hacı Bekâş-ı Veli soyut bir kavram olan imanı, amel ve

ahlakla ilişkilendirerek somut bir hale getirmektedir. O soyut olarak Allah'a inanmayı yeterli görmez bunu amellerle olması gerektiği üzerinde durur. (Hacı Bektaş Veli, Makalat, (Trc: Esad Coşan), Seha Neşriyat, Ankara, 1971, s.39)

Namaz

Hacı Bektâş Velî Makâlât'ta, dört kapı kırk makam bağlamında şeriat makamlarından bahisle namaza temas eder. Burada namaz, şeriatın üçüncü makamı olarak zikredilir. O, Makâlât'ta, namaz konusunda şunları söyler: "Pes imdi adam gerek kim suya yaraya ve su gerek, kim abdeste yaraya ve abdest gerek kim namaza yaraya ve namaz gerek kim Çalap Tealâ'ya yaraya." Burada Hacı Bektâş Velî, abdestin susuz olamayacağı gibi, namazın da abdestsiz olamayacağını ve Allah'ın rızasını kazanmanın namazsız mümkün olmadığına vurgu yapıyor. O, başka yerde ise, insanoğlunun gençlik, ihtiyarlık vs...gibi dönemlerini namaz vakitlerine benzetir şöyle ki; çocukluk hali, sabah namazına; ergenlik hali, öğle namazına; yiğitlik hali, ikindi namazına; kırgınlık hali, akşam namazına ve yaşlılık hali de yatsı namazına benzemektedir. Hacı Bektaş Veli namaz gibi önemli bir ibadeti ısrarla tavsiye eder. Ayrıca ona göre, peygamberimizin isimlerinden olan "Ahmet" ifadesi "namaz"a benzetilmektedir. Elif kıyâma, ha rûku'ya, mim secdeye, dal tahıyyâta benzetilir. O namaz vakitlerinde Allah'ı tesbih etmenin gerekliliği üzerinde ısrarla durur: "O halde akşama girdiğinizde ve sabahladığınız vakit Allah'ı tesbih ediniz, göklerde ve yerde hamd O'nundur. İkinci ve öğle vakitlerinde de Allah'ı tesbih edin" ayetini delil getirir. Yine o, tarikatın sekizinci makamında, namazla ilgili olarak "seccade" ve "tesbih" gibi maddi unsurlardan da bahseder. (Hacı Bektaş Veli, Makalat, (Trc: Esad Coşan), Seha Neşriyat, Ankara,1971, s.8-41)

Hacı Bektaş Veli, insan ömrünü beş vakit namazına benzetmektedir;

1. Sabah namazını çocukluk dönemine,
2. Öğlen namazını ergenlik dönemine,
3. İkinci namazını gençlik dönemine,

4. Akşam namazını yetişkinlik dönemine,

5. Yatsı namazını ise yaşlılık dönemine.

Buna göre uyku saatini ölüme ve uyanmayı ise kıyamet gününde yeniden dirilmeye benzetmektedir.

Şiir ve Sözleri

Hacı Bektaş Veli'nin birçok şiiri ve özdeyiş haline gelen sözleri bulunmaktadır. Onun şiirlerini aşağıda farklı konu başlıkları ile birlikte göreceksiniz. Burada özdeyiş haline gelen bazı sözleri bulunmaktadır:

"İncinsen de incitme"

"Bir olalım, iri olalım, diri olalım."

"Gelin dostlar bir olalım."

"Düşmanın dahi bir insan olduğunu unutma."

"Yetmiş iki milleti bir gör."

"Her ne ararsan kendinde ara."

"Ayağa kalkarsan hizmet amacıyla kalk, eğer konuşacaksan hikmet ile konuş ve oturacağın zaman saygı ile otur"

"Karşısındaki insanın iyi olmasını isteyen önce kendisi iyi olmalıdır"

"Biz dile ve söze bakmayız, içe ve hâle bakarız"

"Gönül Kâbe'sini üstün tutmak gerekir"

"Okunacak en büyük kitap insandır"

"Hararet nardadır sacda değildir, Keramet baştadır tacda değildir, her ne ararsan kendinde ara, Kudüs'te Mekke'de Hacda değildir."

Tasavvuf Anlayışı

Hacı Bektaş Veli, insanları hor görmeyen ve din ayrımı yapmayan çok güzel bir din anlayışını geliştirmiştir. Haksızlıklara karşıdır. Bir güvercin gibi, barışçıl ve yumuşak kişiliğe sahiptir. O, kamil insanı, kalbini dünyanın kirinden ve pasından temizlemiş; dış görünüşe ve dolayısıyla şekilciliğe önem vermeyen bir insan olarak tanımlamaktadır.

Bu insanı şiirlerinde şu şekilde anlatmaktadır:

Hararet nardadır, sacda değildir

Keramet baştadır, tacda değildir

Her ne ararsan kendinde ara

Kudûs'te, Mekke'de, Hac'da değildir. (İsmet Zeki,Eyupoğlu, Bütün Yönleriyle Hacı Bektâş Velî, İstanbul 1998, s.103)

Hacı Bektâş Velî'nin tövbe ehline karşı tutumu, hoşgörünün sembolü haline gelmiş çağdaşı Mevlana'nın bile takdirini kazanmıştır. Çaldığı koyun postunu koltuğunun altına alan bir genç, Hz. Mevlana'ya gelir. Hz. Pir, postun çalıntı ve gencin de hırsız olduğunu gönül gözü ile derhal anlar ancak belli etmez. Genç:

-“Postumu dergahınıza serebilir miyim? Yani burada kalabilir miyim?” diye sorar. Hz. Mevlana:

-Hayır buraya seremezsiniz. Hacı Bektâş Velî'ye gidiniz, cevabını verir. Genç, postu alır, Hacı Bektâş'a gider. Bu defa ondan izin ister. Hacı Bektâş Velî de:

-Hay hay, postunu dergahımıza serip, bizde kalabilirsiniz, der. Genç, postunu serer; Hacı Bektâş dergahında kalır, çile çıkarır, nefsinı eğitir ve uzun zaman sonra, memleketine dönmek üzere izin ister. Kendisine izin verilir.

Ancak işin başından beri gencin zihnini, “Beni Hz. Mevlana niye kabul etmedi de Hacı Bektâş Velî kabul etti?” sorusu kemirip durmaktadır. Bu durumun farkında olan Hacı Bektâş Velî, gence şöyle bir açıklama yapar:

- “Bak delikanlı; Hz. Mevlana o kadar saf, duru berrak bir denizdir ki, senin o kirli, çalıntı postun o denize ve o makama yakışmazdı. Biz ise, onun kadar saflığa, berraklığa ulaşamadığımız için, zaten kirliliğe batmışız diyerek seni kabul ettik, postunu serdik.” der.

Genç, şükür ve dualarla oradan ayrılır. Dönüşte Konya'ya uğrayarak, doğruca Hz. Mevlana'yı

ziyaret eder. Kendisini güler yüzle karşılarlar. Hz. Mevlana'nın huzuruna vardığında, bu defa büyük veli;

-Hoş geldin, biz vaktiyle seni ve postunu kabul etmedik, gönderdiğimiz yer kabul etti, çile çıkardın, nefsini eğittin, tekrar merakını yenmek için bize geldin diyerek, kendisinin niçin böyle davrandığını şu şekilde izah eder:

-“Biz kendi halimizde küçük bir su birikintisi, bir göl gibiyiz. Onun için, senin postunu temizlemeye gücümüz yetmezdi, onu ancak bir okyanus temizlerdi ve o postun serildiği, atıldığı okyanusa hiçbir şey olmazdı. O okyanus da, işte seni kendisine yolladığımız Hacı Bektaş Veli idi.” der. (Önder Göçgün, “Hacı Bektaş Velî ve İnsan İmajı”, I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Sempozyumu, (22-24 Ekim 1998) Ankara 1999 ,s.146-147)

Kadın Hakkında Düşünceleri

Hacı Bektaş Veli Orta Asya'dan gelen diğer düşünürler gibi kadını erkekten ayrı görmemiş cinsiyet ayrımcılığı yapmamış kadını erkekle birlikte toplumun bir parçası olarak algılamıştır. Hacı Bektaş Veli dönemi Anadolu'sunda kadının toplumsal statüsüne baktığımızda, Âşıkpaşazâde'nin Anadolu erenleri arasında “Bacıyân-ı Rûm” adlı bir **kadın örgütlenmesinden** bahsettiğini görürüz. Bacıyân-ı Rûm, Anadolu'da bulunan ve isimleri Gaziyân-ı Rûm, Âhiyân-ı Rûm, Abdalân-ı Rûm olarak anılan örgütlenmelerden biridir. Bektâşî dergâhlarında kadın dervişler de vardır. Kadıncık Ana, bu derviş ve dergah yöneticisi kadınlardan biriydi. Kadıncık ananın Hacı Bektaş Velinin eşi olduğu yönünde rivayetler de bulunmaktadır. Bu düşüncelerini bir şiirinde şöyle anlatmaktadır:

“Erkek dişi sorulmaz, muhabbetin dilinde

Hakk'ın yarattığı her şey, yerli yerinde

Bizim nazarımızda kadın, erkek farkı yok

Noksanlık, eksiklik senin görüşlerinde.”

(Haydar Teberoglu, a.g.m. s. 143, Belkıs Temren, “Bektaşî –Alevi Kültüründe Kadın”, I. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Sempozyumu, Ankara 1999, s.320)

Evrensellik

Sevgi, hoşgörü ve tolerans üzerinde duran Hacı Bektaş Velinin **“Her ne ararsan kendinde ara” ve “İncinsen de incitme!”**

sözleriyle bizi evrensel değerlere taşıdığını unutmamamız gerekmektedir. Herkese kapısını açık tutan Hacı Bektaş Veli

“her tavladan boşanan at, bizim tavlamızda eğleşir. Bizim tavlamızdan boşanan at ise felah bulamaz”

diyerek bu yaklaşımını ifade etmektedir.

Hacı Bektaş Veli, farklı din ve mezheplere sahip insanların bir arada barış içerisinde yaşamasını istemiştir. Kendisi de farklı dinlere mensup insanları ötelememiş onlarla insan ilişkilerini sürdürmüştür. Bir gün Kayseri'den Ürgüp'e giderken yolda bir Hristiyan köyüne uğramıştır. Burada kendisine çavdar ekmeği ikram etmiştir. Bilindiği gibi çavdar ekmeği buğdaya göre daha esmer olduğu için o dönemde pek makbul sayılmazmış. Bu nedenle kadın bu köyde buğday yetişmediğini söyleyerek bu yüzden kendisinin yanlış anlaşılmasını rica etmiş. Hacı Bektaş Veli“Bereketli olsun, çavdar ekin buğday biçin, küçük hamur yapın büyük olsun” diye dua etmiş ve bu duası kabul edilmiş, köyde buğday yetismeye başlamış. Nitekim bu köyde yaşayan köylüler bir takım hediyelerle gelerek Hacı Bektaş Veli'ye teşekkür etmişlerdir. (Abdülbaki, Gölpınarlı, Velâyetnâme ,İstanbul,1995, s.23)

Hacı Bektaş Veli, yukarıda belirtildiği gibi [Hoca Ahmet Yesevi](#) tarafından kurulmuş olan Yesevilik [tarikatının](#) [Anadolu](#) 'da ki temsilcisi olarak 13. yüzyıl [Anadolu](#) 'sunun [İslamlaşma](#) sürecine önemli katkılarda bulunmuştur.

Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Felsefesi

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Çarşamba, 20 Nisan 2016 00:01 - Son Güncelleme Salı, 14 Mart 2023 00:06

Bektaşiliğin Tarihsel Arka planı

Hacı Bektaş Veli iki farklı görünüme sahiptir.

Birincisi, ***Onun bir Sünni mutasavvıf olduğu*** yönündedir.

İkincisi ise, ***Onun Anadolu Aleviliğini oluşturan bir din ulusu ve karizmatik bir lider olduğu*** şeklindedir.

13.yüzyılda göçmenlerin Hacı Bektaş Veli'ye bağlandıkları görülmektedir. Kendi adını taşıyan Bektaşilik, **Balım Sultan** tarafından oluşturuldu.

Zira Bektaşilik 16. yüzyılda ise [Balım Sultan](#) önderliğinde [Azerbaycan](#) ve Anadolu'da yaygınlaşmış olan

[Hur](#)

[ufilik](#)

akımının etkisi altında kalınmak suretiyle

"

[ibahilik](#)

",□ "

[teslis](#)

(üçleme)",□ "

[tenasüh](#)

", ve□ "

[hulul](#)

"

anlayışlarını da bünyesine alarak kurumsallaştı.

Balım sultanın Bektaşiliğe verdiği yeni yapı Hz. Ali'ye bağlılıkları anlamında alevi diye adlandırılmıştır. Ancak Bektaşiliği kurmasa bile ilkelerini koyan kişi Hacı Bektaş Veli'nin bizzat kendisidir.

Bektaşiliğin Felsefi Arka planı

Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Felsefesi

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Çarşamba, 20 Nisan 2016 00:01 - Son Güncelleme Salı, 14 Mart 2023 00:06

Bektaşilikte üç kapı **Allah, Muhammed ve Ali**'dir. Hz. Ali üç kapının üçüncüsü olduğu için onun hırkası Hacı Bektaş Veli'dedir. Hz. Muhammed Allah'ın gönderdiği vahyi hiçbir şey katmadan aktarmakla yükümlüdür. Ali ise bu kutsal metni yorumlama yetenek ve gücüne sahiptir.

Şah'da denilen Ali, yaratılışın başlangıcında Hakkın gizli hazinesini tescillendirecek ve biçimlendirecek bir güç olduğu gibi bu hazineyi idrak edecek bir bilincin de sembolüdür.

Alevilikte 12 sayısı çok önemlidir. Bu düşünce 12 imamdan kaynaklanmıştır.

Aslında 12 sayısı Hristiyanlıktaki 12 havari başta olmak üzere birçok dinde bulunmaktadır.

Bütün dinlerde nefis ile ruh arasında bir ilişki vardır. Külli nefis Allah'tan gelen nefes vasıtasıyla maddeye bağlanmış ruh ya da bilinç demektir.

Evren, pasifle-aktifin, dişiyle- erkeğin dansıyla olmuştur. Bu Çinlilerin Yin Yang sembolünde de var.

Alevi de bu durum 3 yaklaşım **Allah, Muhammed ve Ali** şeklindedir. Külli nefis saf bilinç şeklinde olur.

Yaradılışın 2 yönü vardır. Biri manevi merkezden çokluğa doğru yönelir. Diğer ise çokluktan manevi merkeze geri döner. Ruhsal inanç kalple birleşip tekrar aslına gelerek döngüyü oluşturur.

Külli nefsi, Muhammed (s.a.v) temsil eder. Kadın ve erkek her iki cinste var olan bir enerjidir. Hacı Bektaş Veli' de 13. yüzyılda o kan ve gözyaşı ortamını da Anadolu insanının barış ve şefkat enerjisi olarak bilinen bir kamil insandır.

Hacı Bektaş Veli'nin Hayatı ve Felsefesi

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Çarşamba, 20 Nisan 2016 00:01 - Son Güncelleme Salı, 14 Mart 2023 00:06

Hacı Bektaşî veli külli aklı Hz. Ali'den almıştır. Aşk bütün her şeyi yok eden bir ateştir. Aşk geriye Allah'tan başka hiçbir şey bırakmamaktadır. Allah'ın ol emriyle maddi evrende her şey hemen olur.

İnsanın iyi ve kötüyü bilmesi yasak ağacı yemesiyle olmuştur. İnsan yasak elmayı yiyerek maddi evrende aklı sorgular. Kötülük ilahi nefse ulaşmamakla beraber duvar örür. Ve kendi içinde kötü davranışla olur. Yaradılış Allah'ın gücüyle yükseliş insan işidir ve çağrıyla olur.

Cem Töreni

Bektaşî ve Alevilik ibadetlerinden olan cem törenleri vardır. Cem törenlerinden önce küskün ve kırılganlar barışır. Yılda bir kez yapılan mahkeme gibidir. Burada verilen en yüksek ceza düşkünlük (toplum dışı) bırakmaktır.

Cem törenlerinde çağrıyla yapılır. Ve Bektaşilikte dini ön yargılar azdır.

Bektaşî ve Alevilikte dört kapı vardır. Bunlar; şariat, tarikat, marifet ve hakikat. Evrene sığmayan Allah insanın kalbine sığmış ve insana şah damarından daha yakın olmuştur. İnsan yüreğinde taşıdığı ilahlar ve maneviyat için canlı Kabedir.

İnsan ve insan sevgisi Bektaşilikte önemli husustur. Canlı olan herkes sevilir ve sayılır. Cem meydanında kadın, erkek yoktur. Ruh ve candır. Nefis canın dürtüsüdür. Hayatın olmazsa olmazıdır.

Hayat enerjisi yılanla temsil edilir. Çünkü yılanda deri değiştirir. Yılan sembolü, Balım Sultan türbesindeki kamil insanı temsil eden çizimde de vardır.

Hiç durmadan beden yenilenir. Ama ruh aynı ruhtur. Hayatın ruhani yani maddi hayatta

vazgeçmektedir.

Ve o zaman kamil insan olur ve hizmet önemlidir.

Toprağın insana nimetler verdiği hizmet ettiği gibidir. Bektaşilik ve Alevilik çok yüksek ahlak standartlarına sahiptir. Alevilikte kadın ve erkek ermişlerden oluşan meclise kırklar meclisi denir.

Hz. Ali ak ve kara üzümü sağ avucunda içer ve diğer 39'u da mest olur. Cem evinde lokmalar yenildikten sonra dedeler cem evlerini mühürler ve sohbet ederler. Sohbet ise manevi arkadaşlık kurma yoludur.

Sonuç olarak, Hacı Bektâş Velî'nin düşünce sistemi, genel hatlarıyla âyetler ile hadislerin tasavvufî yorumlarına dayanmış olduğunu görürüz.

Onun dini düşünce

sisteminde, kesinlikle bir Şiilik anlayışından söz edilemez.

Onun düşünce dünyası içinde, insan anlayışının önemli bir yer tuttuğunu görmekteyiz. İnsanı, Allah'ın yeryüzündeki halifesi olarak kabul eden Hacı Bektaş, bize kâmil bir insan tipinin vasıflarının nasıl olması gerektiğini gösterir; Kâmil insan her şeyden önce gönül dünyası, kirlerden arınmış bir insandır. Mükemmel bir insan olma yolunda, dış görünüme hiçbir zaman değer vermeyen Hacı Bektâş Velî, “sözlerimizle giysilerimizle bazı unvanlar alabiliriz, ama bunun gerçekte hiçbir değeri yoktur” diyerek iç görünüme verilen değeri vurgular. Yine O, “Yaratıcı katında unvanımız, gönül şehrimizin temizliğidir” sözüyle de şekilciliğe önem vermeyen bir insan modeli çizer. Bundan dolayı o, her şeyi insanın özünde arayan bir düşünce sistemine sahiptir. O, insana verdiği bu değeri “Benim gönül Kâbe'm insandır” sözüyle özetlemiştir.

O, aynı din mensuplarının birbirlerine karşı hoşgörülü olmasıyla yetinmeyip, farklı dinlerden insanların da kardeşçe bir arada yaşayabileceklerini söyler ve bunu hayatında gösterir. O, hiçbir bireyi ve topluluğu inancından ve milliyetinden dolayı dışlamaz. **Kurdun kuzuyla barış içinde yaşadığı bir dünyanın özlemini duyar.**

Bu yönüyle o, yetmiş iki milleti bir gözle görmüş ve “Dünya içinde yaratılmış nesneler eşittir” sözüyle de bütün düşüncesini ifade etmiştir.

Hacı Bektâş Veli'nin hoşgörü anlayışı, düşünce dünyasının temelini oluşturur. **Onun düşünce sisteminde, insanlığa karşı sınırsız bir sevgi ve hoşgörü vardır. Kendisine düşmanlık besleyenlere bile hoşgörüyle bakmıştır**

. Bundan dolayı hoşgörüsü sadece kendi dininden olan insanlarla sınırlı kalmamış, diğer din mensuplarını da içine almıştır. O, XII. ve XIII. yüzyılın savaş ve kargaşa ortamında, Anadolu'ya gelmiş, savaş yerine barışı, düşmanlık yerine dostluğu, kin yerine sevgiyi ve hoşgörüyü temel ilke edinen insan merkezli bir anlayışı egemen kılmaya çalışmıştır.

Hacı Bektâş Veli, insanlara tasavvufun inceliklerini anlatmış, insan-ı kâmil olmanın yollarını müritlerine öğretmiş ve sahip olduğu marifet bilgisini müritlerine anlatarak, Allah'ı onlara sevdirmiştir. Yine o, “incinsen de incitme” düsturuyla insanların kalplerini kazanmıştır. Ona göre, Allah'a ulaşmak için geçilmesi gereken “Şeriat, Tarikat, Hakikat ve Marifet” gibi dört kapı vardır. Bu dört kapının da kırk makamı bulunmaktadır. **Kendisi doğrudan Alevilik ve Bektaşilik adlı bir bir tarikat kurmamış, ancak daha sonraki dönemlerde, manevi şöhreti ve müritlerinin çokluğu nedeniyle Balım Sultan tarafından Hacı Bektaş-ı Veli adına nisbetle “Bektaşilik” tarikatı kurulmuştur. Bundan sonraki dönemlerde de ne yazık ki Hacı Bektaş Velinin isminin kullanılmaya devam edildiğini görmekteyiz. Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan ve diğer ehl-i beyte mensup imamların isimleri de aynı şekilde kullanılmıştır. Ne yazık ki Hristiyan dünyasında Hz. İsa'nın yaşadığı talihsizlikler aynı şekilde Hz. Ali, Hz. Hüseyin, Hz. Hasan ve diğer ehl-i beyte mensup imamların başına gelmiştir.**

Maide suresinde 116 ve 117. ayetlerde Allah Teala ve Hz. İsa arasında geçen diyalog şu şekildedir: “Allah, “Ey Meryem oğlu İsa! İnsanlara sen mi ‘Allah’ın dışında beni ve annemi birer tanrı kabul edin’ dedin?” buyurduğu zaman o şu cevabı verir: “Hâşâ! Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan şeyi söylemek bana yakışmaz. Hem ben söyleseydim şüphesiz sen onu bilirdin. Sen benim içimdekini bilirsin, ama ben senin zâtında olanı bilmem. Gizlileri tam olarak bilen yalnız sensin.” (Maide, 116) “Ben onlara ancak senin bana emrettiklerini söyledim; ‘Benim de rabbim sizin de rabbiniz olan Allah’a kulluk edin’ dedim. İçlerinde bulunduğum sürece onların yaptıklarına tanık idim. Fakat sen beni vefat ettirdikten sonra onların halini bilip gören sadece sensin. Sen her şeye şahitsin.” (Maide, 117)

Not: Bu yazı makale, köşe yazısı vs. gibi akademik bir yazı değildir. Sadece ders notu olarak kullanılmaktadır